

IZVJEŠTAJ D. T. SIMOVIĆA, DELEGATA SRPSKE VRHOVNE KOMANDE
KOD VLADE NARODNOG VIJEĆA SHS g. 1918.

U Vojno-istoriskom institutu u Beogradu nalazi se svežanj brzojava i izvještaja generalštabnog potpukovnika Dušana T. Simovića, delegata srpske Vrhovne komande kod vlade Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918.¹ Srpska Vrhovna komanda poslala je Simovića u Zagreb istog dana, kad je Hrvatski sabor, u historijskoj sjednici 29. X. 1918., proglasio, da raskida sve državnopravne veze s Austrijom i Ugarskom.

Simovićevo akreditivno pismo ima ovaj tekst:

»Vladi Narodnog vijeća SHS u Zagrebu.

Imam čast dostaviti do znanja Vladi Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu, da sam odredio generalštabnog potpukovnika g. Dušana Simovića da održavu vezu između te Vlade i Srpske Vrhovne komande, po svima pitanjima, koja se budu pojavila u našim sadanjim međusobnim odnosima.

Upućujući ovoga oficira, ja molim Vladu Narodnog Vijeća SHS da mu izvoli pokloniti puno poverenje i izaći mu na susret u izvršenju njegove misije.

29. oktobra 1918. g.

Beograd

Načelnik štaba

*Vojvoda, Živ. P. Mišić.*²

Prvi Simovićev brzojav iz Zagreba, koji se sačuvao, datiran je 14. XI. 1918 (1. XI. po st.),³ a glasi:

»Vrhovnoj komandi.

Stanje u Hrvatskoj je sledeće: Svi Srbi bez izuzetaka su za dinastiju Karađorđevića. To je gledište svih dalmatinskih Hrvata, većeg dela bosansko-hercegovačkih Hrvata, skoro svih Hrvata iz Primorja i sve mlađe hrvatske inteligencije. Isto gledište dele i Slovenci, izuzev klerikalaca. Ovi ljudi predstavljaju većinu srpsko-hrvatsko-

¹ Vojno-istoriski institut, Popisnik III, kutija 113, grupa 10. Napominjem, da svežanj nije potpun; netko ga je već prije »škartirao«.

Simovićev je pomoćnik u Zagrebu bio potpukovnik Milisav Antonijević.

² Jedan primjerak toga kredencijala nalazi se u »Spisima Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu«, br. 168 ex Präs. (Drž. arhiv, Zagreb).

Simović je stigao u Zagreb 31. X. 1918. (J. Horvat, Politička povijest Hrvatske 1918—1929, Zagreb 1938, str. 139.)

³ Svi su Simovićevi izvještaji datirani po starom kalendaru, a donosimo ih vjerno prema originalnom tekstu, sa svima nedosljednostima u pisanju.

slovenačkog naroda. Za republiku propagiraju oni koji su dosada bili najveće pristalice Habsburške dinastije: frankovci, Radićeva stranka, Ivan Lorković⁴ i ljudi oko »Obzora«.

Starčevićeva stranka podjeljena u dva dela: jedan je blizak Srbima, a drugi traži obrazovanje federativne republike Jugoslavije, zasebnu državu Hrvatsku u istoj.

Zagreb je danas u većini zapojen idejom jugoslovenske solidarnosti, ali prestavlja kolebljiv element, na koji se ne može sa pouzdanjem računati. Pored toga opkoljen je elementima seljačkim i uopšte nepouzdanim, dok su naši elementi dalje od Zagreba. Republikanska akcija pojačava nepouzdanost situacije u Zagrebu, ma da se je situacija znatno popravila. Kao garancija mira i bezbednosti u varoši i stub ideje jugoslovenske služi naš puk obrazovan u Zagrebu od zarobljenika. 2 hrvatska pešadijska puka⁵ imaju svega dve do tri stotine ljudi, koji predstavljaju krajnje nepouzdan elemenat za ma kakvu akciju.

Većina Narodnog Vijeća i Vlade stoji na gledištu nerazdvojne i nedeljive države Srba, Hrvata i Slovenaca pod dinastijom našom. Ukoliko jugoslovenski odbor u Ženevi ne bi zastupao isto gledište, neka Vlada Srbije izjavi da članovi jugoslovenskog odbora ne poznaju mnjenje naroda i da traži da se direktno sasluša Narodno vijeće u Zagrebu. Gospodin Pribičević⁶ moli za izveštaj o novim informacijama od Pašića o detaljima postignutoga sporazuma sa jugoslovenskim odborom u Ženevi⁷ i za obaveštenje, da li će naročito zajedničko ministarstvo koje će se obrazovati iz vlade Srbije i Narodnog Vijeća biti samo ministarstvo za spoljašnje poslove, a da ostanu pokrajinske vlade, ili tim obrazovanjem prestaju funkcije pokrajinske vlade, kao što bi to trebalo. Po njegovom mišljenju treba odmah i što pre pristupiti i obrazovati tu zajedničku vladu, koja bi odmah preuzela prethodne radove za opšte stvaranje države, jer je svaki provizorijum opasan. Međutim Srpska Vlada još nije ni odgovorila na notu vlade Narodnog Vijeća, kojom je izražena želja za prisajedinjenje jugoslovenskih oblasti Kraljevini Srbiji.⁸ Potrebno je ovo učiniti što pre, jer će tek taj odgovor služiti kao osnova za dalji rad Narodnog Vijeća. (Simović)⁹

⁴ Zapravo: »Grupa oko Malih novina« Ona je na sastanku 19. XI. 1918 zaključila, da se organizira kao »napredna demokratska stranka« (predsjednik: dr. I. Lorković; potpredsjednik: dr. G. J. Šurmin; tajnik: dr. Zv. Španić) O tome je obavijestila Predsjedništvo Narodnog vijeća SHS dopisom od 26. XI. 1918 (Spisi Narodnog vijeća SHS, pres br. 488).

⁵ 25. domobranski pješadijski i 53. pješadijski puk.

⁶ Svetozar Pribičević, drugi potpredsjednik Narodnog vijeća SHS.

⁷ Na ženevskoj je konferenciji između predstavnika srpske vlade i stranaka, Jugoslavenskog odbora i Narodnog vijeća SHS postignut 9. XI. sporazum, da se osnuje zajednička vlada za Kraljevinu Srbiju i »Državu Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba«, kojoj bi povjerali da organizira zajedničku državu Srba, Hrvata i Slovenaca (s tri regenta!). Zajednički bi poslovi bili: vanjska politika, vojska i mornarica, saobraćaj i pošta, financije i obnova, s tim da polovicu članova zajedničke vlade imenuje srpska vlada, a drugu Narodno vijeće u Zagrebu.

Tamo je Pašić, nešto prije, bio pristao, da prizna Narodno vijeće SHS kao vladu na teritoriju bivše Austro-Ugarske. O tome je Simović obavijestio i Predsjedništvo Narodnog vijeća ovećom zabilješkom. Na njoj je olovkom zapisan datum: 16. XI. (Spisi Narodnog vijeća SHS, Diplomatska prepiska).

⁸ To je nota Predsjedništva od 31. X. 1918 upućena američkoj, engleskoj, francuskoj, talijanskoj i srpskoj vladi. (Spisi Narodnog vijeća SHS, Diplomatska prepiska; također F. Šišić, Dokumenti o postanku kraljevine SHS 1914—1919, Zagreb 1920, str. 216—217).

⁹ Na poledini tog brzojava stoji zapisano: »Vojnom izaslaniku Pariz. Saopštite gospodinu Pašiću ovu depešu dobivenu od delegata u Zagrebu. Citirati celu. (Pešić)«

Istog je dana (14. XI.) poslao drugi brzojav Vrhovnoj komandi:

»U cilju suzbijanja uticaja i širenja italijanskih trupa u Slovenačkoj, kao i u cilju zauzimanja severnog dela prema nacionalnim granicama, Vlada Narodnog veća moli da se odmah i što pre uputi jugo-slovenska divizija u Slovenačku u cilju bezbednosti i manifestacije bratstva i jugoslovenske solidarnosti. Vlada Narodnoga Vijeća moli da se uputi u Zagreb VII. pešad. puk, koji nosi ime Nj. V. Kralja.

Mišljenja sam, da bi željama Vlade Narodnoga Veća trebalo izaći na susret i označene trupe što pre uputiti. Tom prilikom treba formirati (?)¹⁰ i kombinovani(ne) puk(ove) od zarobljenika, uputiti ili u Srbiju ili druge sigurnije krajeve. (Simović)«

Na poledini istog brzojava nalazi se koncept odgovora Simoviću:¹¹

»Saopštite Narodnom veću da nema za sada mogućnosti da se u Slovenačku uputi jugoslovenska divizija. Naređeno je da se VII. pešad. puk spremi za pokret i čim bude smenjen ovde u Beogradu uputiće se za Ljubljanu. (Pešić)«

Dva dana kasnije (16. XI.) stigao je u Beograd Vrhovnoj komandi Simovićev brzojav, kojim prenosi zahtjev Narodnog vijeća u Trstu, da se za tamošnjeg konzula Srbije imenuje pomorski kapetan Franjo Wilfan.¹² Vrhovna je komanda ponovo javila Simoviću, da će Sedmi pješadijski puk biti upućen u Zagreb i Ljubljanu,¹³ ali je, zatim brzojavom upitala svog delegata, kakvo je stanje kod Ljubljane i da li Talijani napreduju.¹⁴

U drugom je brzojavu 16. XI. Simović javljao ovo:

»Bataljon na Rijeci izveštava da je obavešten od francuskog i talijanskog admiralata o iskrcavanju američke vojske u jačini od 1200 ljudi i o dolasku 1 talijanske brigade, koje bi izvršile okupaciju Rijeke, razoružanje trupa N. v. i zauzeće tamošnjih magazina i imovine koja je mnogobrojna. To je rezultat surevnjivosti talijanske komande zbog toplog dočeka naših (srpskih) odreda na Rijeci. Vlada N. v. ne može dozvoliti prednje; Simović dobio informaciju da stanovništvo sprema demonstracije; na zahtev vlade Narodnog vijeća, Simović naredio komandantu drugog bataljona Petog pešadijskog puka da ne dopusti iskrcavanje Talijana dok ne dobiju izričiti nalog d'Esperey-a,¹⁵ da olakša i omogući iskrcavanje Amerikanaca. U tom će cilju stupiti u dodir s francuskim admiralom i zamoliti ga da posreduje za odgodu dolaska Talijana; da se dobije shodno naređenje d'Esperey-a; Simović moli da dejstvuju kod d'Esperey-a i talijanske vlade da se zabrani dolazak Talijana na Rijeku. Okupacija Rijeke protivna armistisu 3. XI.; vlada Narodnog vijeća riješena da brani domovinu; ona moli za najenergičnije posredovanje kod vrhovne komande i kraljevske vlade. (Simović)«

Vojvoda Mišić brzojavio je prednje u Solun majoru Marinkoviću;¹⁶ saopćio mu prednji Simovićev brzojav o Rijeci i zamolio Marinkovića, da poduzme najhitnije

¹⁰ Nejasno.

¹¹ Koncepte je uvijek sastavljao pomoćnik načelnika štaba srpske Vrhovne komande general Petar Pešić, kasniji delegat na Mirovnoj konferenciji u Parizu, načelnik glavnoga generalštaba i ministar vojni.

¹² Pešić je istog dana naredio, da se predmet dostavi na rješenje vladi u Niš (odnosno Pašiću).

¹³ »VII pešad. puk uputiće se za Zagreb te za Ljubljanu. Tako učinite saopšte-nje Narodnom veću po depeši Vrhovne komande Obr. 32089. (Pešić)«

¹⁴ »Javite kakvo je stanje kod Ljubljane, nastupaju li Italijani.«

¹⁵ Glavnog komandanta svih savezničkih snaga na Istoku.

¹⁶ Delegat srpske Vrhovne komande u sjedištu Savezničke komande u Solunu.

mjere da se spriječi talijansko iskrcavanje, budući da za to nema nikakva opravdanja, a protivno je i odredbama primirja. Iskrcaju li se Talijani, sukob je neizbježiv, a posljedice veoma nepovoljne za sve nas — zaključuje Mišić.

Vojvoda Mišić je odgovorio i Simoviću:

»Vaša depeša odnosno iskrcavanja talijanske vojske u Fijumu dostavljena odmah đeneralu Depereu, ali zbog kratkoće vremena teško da će odgovor stići blagovremeno. Zato izvršavajte naredbe narodnog veća i preduzmite sve mere, da se izbegne oružani sukob. Po potrebi, ako narodno veće to misli, možete bataljon i druge trupe iz Zagreba poslati u Fijumu. Načelnik štaba: Mišić.¹⁷

Na poledini se nalazi Pešićeva bilješka:

»U 23 h preko telegrama saopšteno potpukovniku Simoviću, da vidi da se po mogućstvu izbegne svaki oružani sukob i da traži intervenciju francuskog admiralaa. On je javio, da je rešeno, da, ako se od đenerala Deperea ne dobije nikakav izveštaj 4/XI. do 9 h,¹⁸ da će tada otpočeti jednovremeno iskrcavanje talijanske i ameri-
kanske vojske i zajednički ulazak u Rijeku; te se nada, da će se izbeći sukob. (Pešić)«¹⁹

Simović je 17. XI. javio Vrhovnoj komandi, da delegati Bosanske Krajine²⁰ mole. da što prije pošalje čete u Banja Luku, Prijedor, Bosansku Gradišku i Bosanski Novi.

18. XI. je Simović brzojavno poslao slijedeći izvještaj o situaciji:

»U predsjedništvu i vladi Narodnog vijeća SHS vode se neprestano razgovori o obliku buduće države Srba, Hrvata i Slovenaca. U ovim diskusijama Hrvati iznose jasno svoju bojazan od budućeg moćnijeg položaja Srba i od mogućnosti da Hrvati izgube svoju individualnost.

Dr. Pavelić,²¹ podpredsednik Narodnog Vijeća i vođa Starčevićanske stranke, koji pripada delu te stranke bližem Srbima, držao je jednom prilikom govor, u kome je izneo gledište njegove stranke koja u ovome momentu ima najjačega uticaja u Hrvatskoj posle srpsko-hrvatske koalicije. Na ime: on traži autonomiju Hrvatske i

¹⁷ O događajima na Rijeci, odlasku potpukovnika Maksimovića u Kraljevicu i ulasku Talijana vidi: St. K r a k o v, Dolazak srpske vojske na Rijeku i severni Jadran, »Almanah Jadranska straža za 1928/29 godinu«, 1928, str. 78—93.

¹⁸ T. j.: 17. XI. po novom.

¹⁹ Među »Spisima Narodnog vijeća SHS« nalazi se slijedeći brzojav:

»Delegatu potpukovniku Simović Zagreb. Povodom Vaše predststavke komandant saveznički vojska depešom od 17 novembra (po novom) a prema odobrenju iz Pariza dostavio je sljedeće: 1) jedan srpski bataljun i 1 bataljun i 1 pionirska četa iz 11. francuske kolonijalne divizije poslaće se u Fiumu da pod komandom generala Arnije (Tranić-a — opaska B. K.) obrazuju garnison u varoši i okupiraju instalacije pristaništa i cela željezničkih. Ovaj odred pripremiće i u isto vreme instalaciju jedne pomorske veze za snabdevanje srbskih armija i francuske istočne vojske i eventualno civilnog stanovništva. 2) U Dubrovniku 1 srpski bataljun i 1 francuski iz 11. francuske kolonijalne divizije pod komandom jednog pukovnika koga odredi komandant francuske istočne vojske imaće istu misiju. Komandanti ovih odreda stajaće pod komandom francuske istočne vojske skime stupati u sporazum za transportovanje ovih bataljuna. Po prednjem telegramu koga ovog časa dobio iz Pariza uputiti jedan srbski bataljun u Spljet gdje će se poslati i francesko engleska i amerikanska odjelenja iz Italije dostaviti ovo odmah i narodnom vjeću. — Po zapovjedi načelnik štaba general Pešić« (Spisi Narodnog vijeća SHS, br. 319 Pred.)

²⁰ Dešifrant je to dešifrirao: »bosanske Ukrajine«!

²¹ Dr. Ante Pavelić, zagrebački liječnik, predsjednik Starčevićeve stranke prava i prvi potpredsjednik Narodnog vijeća SHS, kasniji predsjednik Senata.

shvata odredbe Krfske deklaracije²² tako da će se naša buduća država sastojati iz pojedinih autonomnih oblasti, obeleženih ne po nacionalnosti već po geografskom pojmu, navodeći: Slovenačku za sebe; Hrvatsku za sebe; Bosnu i Hercegovinu za sebe; Dalmaciju za sebe; Banat, Bačku i Srem (Vojvodina) za sebe; Srbiju s Crnom Gorom za sebe i Makedoniju za sebe. Ovo je naravno naišlo na otpor i protivljenje sviju predstavnika Srba, koje su potpomagali vrlo aktivno Slovenci.

Uopšte može se reći da se ovde u vladi mnogo govori i raspravlja, ali se ne pristupa rešenju najvažnijih pitanja, jer se sve očekuje od srpske vlade i Jugoslovenskog Odbora. Rešenje sviju pitanja spotiče se o pitanje o obliku države.

U narodu pak vodi se agitacija od pojedinih stranaka za republiku. Čak se i u vojsci kod 25. domobranske regimente proturaju hrvatske zastavice sa natpisom: »Živila S. H. S. Republika«, čiji jedan primerak prilažem.

Među oficirima nalazi se veliki broj, koji nije zadovoljan sadašnjim stanjem i boji se za svoju budućnost i egzistenciju. Ovo je elemenat gotov da uzme učešća u svakoj eventualnoj akciji protiv vlade Narodnog Vijeća.

O svemu ovome vođena je diskusija u vladi Narodnog Vijeća, ali se do rezultata nije došlo.

Da bi se što pre izašlo iz ovoga nesređenog stanja, potrebno je odmah i što pre obrazovati zajedničku vladu i rešiti pitanje u obliku države.²³

Pored ovoga vrlo je važna stvar o organizaciji vojske u ovim krajevima, koja bi predstavljala oružanu silu na koju se može da osloni vlada Narodnog Vijeća. Pokušaji poverenika za Narodnu obranu (ministra rata),²⁴ da od ranije vojske stvori pouzdanu oružanu silu gotovo su propali. Za dovodenje jačih snaga naše vojske ne bi se slagali predstavnici hrvatskog naroda, jer bi u tome gledali okupaciju svoje zemlje, a ekstremniji elementi imali bi još većeg razloga za agitaciju protiv Srba i protiv vlade Narodnog Vijeća. — S toga bi bilo najbolje da se po svima pukovima od dobrovoljaca, izbeglih iz naših četa, obrazuju pukovi jačine mirnodopske koji bi mogli poslužiti kao jezgro za formiranje novih pukova. Ove dobrovoljačke pukove lako bi i pogodno mogli dovesti u ove krajeve, gde bi se — odmah pošto se reši pitanje o našem ujedinjenju — mogli popuniti rekrutima i obrazovati oružanu silu buduće zajedničke otadžbine. (Simović)«

U pismu br. 22, upućenom Vrhovnoj komandi, Simović dostavlja memorandum međimurskog odbora Narodnog vijeća o Međimurju.²⁵ Mađarske vlasti, piše Simović, ne mogu ondje uspostaviti mir i red i stoga izaslanici međimurskoga hrvatskog stanovništva i odbor Narodnog vijeća za Međimurje mole, da tu oblast što prije zauzmu srpske ili savezničke čete. Oni također mole, da se taj njihov zahtjev saopći generalu Franchet d'Esperey i svim savezničkim vladama.

²² U Krfskoj se deklaraciji, koju su 20. VII. 1917 potpisali na Krfu (tadašnjem sjedištu srpske vlade) Pašić i Trumbić, predviđalo osnivanje zajedničke jugoslovenske države.

²³ Podertano u originalu.

²⁴ Tako stoji u originalu. To je dr. Mato Drinković.

²⁵ Kad je Međimurje ostalo s onu stranu demarkacione linije određene konvencijom između savezničke komande i mađarske vlade, Narodno je vijeće donijelo odluku, da ga oslobodi jednim brzim pothvatom, koji bi sve stavio pred svršeni čin. Do njega je i došlo 24. XII. 1918. Vidi o tome moj članak: »Oslobođenje Međimurja 1918.«, Narodni list, 28., 29. i 30. XI. 1954.

»Radi toga cilja«, piše Simović, »i radi okupacije sporne zone (»koridora«) između Jugoslavije i Češke, koji bi u širini od 50 km išao u ovakvom pravcem(!): Varaždin—Zombat—Požun, vlada Narodnoga vijeća priprema jednu akciju, za koju će se upotrebiti češke trupe, koje se iz Sarajeva vraćaju u Otadžbinu, hrvatske čete već organizovane, ustaši²⁶ iz Međumurja, a po dozvoli Vrhovne komande i deo srpskih trupa. Čim odluka po ovome bude doneta, izvestiću. (Simović)«

Na samom pismu sastavljen je koncept Pešićeva odgovora Simoviću 19. XI. (6. XI. po st.):

»Izvestite N. v. u Međumurju, da srpska vojska nemože posesti Međumurje, jer bi to bilo protivno vojnoj konvenciji.²⁷ Vrhovna komanda obratila se je Komandantu sav. vojsaka da on posreduje u njihovu korist i da po mogućstvu to posedanje izvrše franc. trupe. (Pešić)«

U nastavku nalazi se koncept brzojava Marinkoviću (Solun): u njemu Pešić obavještava o tekstu memoranduma i želji izaslanika Međumurja da ih zaštite i da se onamo pošalje jedan francuski detachment.²⁸

U brzojavu od 20. XI. Simović javlja Vrhovnoj komandi, da je dalmatinska vlada postavila ultimativan zahtjev Zagrebu, da se pitanje formiranja zajedničke vlade sa Srbijom riješi u roku od 5 dana; u protivnom, Dalmacija će se prisajediniti Srbiji. To ubrzava, javlja Simović, rad na rješenju tog pitanja. Sutra će se održati sjednica, a u subotu (22. XI.) plenarna sjednica.

»Bilo bi savetno po mišljenju N. veća da se sa obrazovanjem zajedničke Vlade iz Srpske vlade i j. slovenskog odbora prema potpisanom sporazumu u Ženevi sačeka dok se ne donese odluka Narodnoga Veća u Zagrebu, a po tom da se na osnovu ove

²⁶ Simović tim nazivom naziva Međumurce-prebjege i one, koji bi ondje aktivno pomagali akciju iz Varaždina.

²⁷ Ovdje se radi o konvenciji potpisanoj u Beogradu 13. XI. 1918.

»Am gleichen Abend unterzeichnete in Belgrad Oberst Linder als Beauftragter der ungarischen Regierung das Abkommen mit Franchet. Die Gegenzeichnung nahm General Henry, der Generalstabschef der Orientarmee, vor. Clemenceau hatte in einem Telegramm, das auch der ungarischen Regierung zugestellt worden war, verfügt, dass sich die Vereinbarungen mit Ungarn nur auf militärische Angelegenheiten beziehen durften. Damit erhielt auch die Besetzung Südungarns, wie sie durch die neue Demarkationslinie gegeben war, einen rein militärischen Charakter; d. h., die besetzten Gebiete blieben nicht nur in der Verwaltung Ungarns, sondern dieses durfte zur Aufrechterhaltung der öffentlichen Ordnung auch seine Gendarmerie zurückklassen.« (E. v. Glaise-Horstenau. Die Katastrophe, Zürich—Leipzig—Wien, 1929, str. 449.)

U »Spisima Narodnog vijeća SHS« nalazi se slijedeći brzojav Srpske vrhovne komande od 27. XI.:

»Delegatu P. Pukovniku Simoviću Zagreb. Okupaciona prostorija naših trupa za ovaj mah pruža se na istok zaključno sa linijom: Orsova—Mehadija—Karan Sebeš—Lugoš—Arad i dalje na zapad tokom reke Moriša do Segedina odakle preko Subotice izbija na Baju obuhvatajući celu Bačku od Bajce ide na Vihac—Pečuh i dalje bi trebala da ide levom vododelnicom Drave (podcrtao B. K.) pa da obuhvati sa severa i zapada Slovenačku i Hrvatsku. Za to je potrebno da odmah stupite u sporazum sa narodnim većem i od njega pribavite tačne podatke kako bi trebala da bude povučena severna i zapadna granica te okupacione zone od Bajce pa na zapad i dalje do primorja. Komandantu I Armije je naredeno da sa odborom u Novom Sadu ustali definitivnu liniju na severu Bačke od Segedina do Bajce.

Rezultat po ovome dostaviti što pre depešom. Po zapovesti Načelnika štaba Pomoćnik, General Pešić « (Spisi Narodnog vijeća SHS, pres. br. 472.)

²⁸ To je Narodno vijeće učinilo notom Franchet d'Esperey-u, otposlanom 23. XI. 1918 (Spisi Narodnog vijeća SHS, Diplomatska prepiska). Šišić (spom. dj.) je nema.

odluke odmah obrazuje zajednička Vlada na temelju principa jedinstva države. Pošto j. slovenski odbor nije imao legitimaciju ni ovlaštenje za rešenje toga pitanja, i ako sporazum sa njime ne odgovori i ne zadovolji pravilno shvaćenu ideju narodnoga jedinstva (isti neće ni) biti akceptovan od Narodnoga Veća; u slučaju ako taj sporazum odgovori toj ideji, Narodno Veće neće praviti pitanje ni o formi ni o nadležnosti j.slovenskoga odbora. (Simović)«

Sutradan, 21. XI. stigao je u Beograd ovaj Simovićev brzojav:

»U iduću subotu 10/23 tek. meseca držaće se plenarna sednica Narodnoga Veća, na kojoj će učestvovati delegati Dalmacije, Bosne, Vojvodine i Slovenačke a radi donošenja konačne odluke o prisajedinjenju Srbiji. Neophodno je potrebno po mišljenju Svet. Pribičevića da srpska Vlada do iduće subote 10/23 tek. meseca saopšti posebnom notom Narodnom veću da sa (ver. radošću)²⁹ prihvata izjavu Narodnoga Veća od 6/19 oktobra ove godine³⁰ ponovljenu u zaključku hrvatskoga sabora od 16/29 oktobra ove godine³¹ i u noti Narodnoga Veća Antantinim Silama i Srbiji,³² da Država Slovenaca, Hrvata i Srba obrazovana na teritoriji bivše a. u. monarhije želi stupiti u jedinstvenu državu sa Srbijom i Crnom Gorom i ujedno u toj noti treba Srpska Vlada da izjavi želju da sa N. v. stupamo u pregovore u stvari konačnoga rešenja pitanja oko obrazovanja jedne države na etnografskoj teritoriji Slovenaca, Hrvata i Srba. Ovaj izraz treba citirati, ako članovi srpske vlade nisu u Beogradu, treba takvu notu sa odobrenjem Prestolonaslednika da pošalje Gospodin Ninčić, jer se sa strane jednoga dela... (ver. Hrvata)³³ prigovara da Srbija nije ništa odgovorila na jasno izraženu želju Narodnoga Veća za jedinstvom državnim.

Na ovaj način doći će Srpska Vlada u (male) pregovore sa Narodnim Većem mimo jugoslavenskoga odbora, kome su u pregovorima učinjeni vrlo veliki ustupci protivno željama i težnjama Narodnoga Veća. (Simović)«

Simović je 22. XI. poslao u Beograd slijedeći izvještaj Vrhovnoj komandi:

»Prema dobijenim vestima iz Beograda i sa Krfa naš ministar predsednik Gosp. Pašić vodio je pregovore sa Jugoslovenskim Odborom i izaslanicima Narodnog Vijeća i potpisao izvesan sporazum u Ženevi sa predsednikom Jugoslov. Odbora Dr. Trumbićem i predsednikom Narodnog Vijeća g. Korošecom.

Potpisujući ovaj sporazum Gosp. Pašić nije znao mišljenje i raspoloženje Narodnog Vijeća u Zagrebu i dao je velike ustupke, kojima su predstavnici Nar. Vijeća u Zagrebu protivni. Sem toga Vlada Narod. Vijeća smatra da Jugoslovenski Odbor nema nikakva prava da pregovara u ime naroda srpsko-hrvatsko-slovenačkog, sa kojim nije imao veze i dodira više od 4 godine, kao i da izaslanici Narodnog Vijeća — gosp. Korošec i ostali³⁴ — nisu imali ovlaštenja i odobrenje da o tome pitanju pregovaraju sa srpskom vladom, a najmanje da rešavaju o ličnostima koje bi ušle u zajedničku vladu.

²⁹ Nejasna grupa u šifri.

³⁰ Šišić, spom. dj., str. 179—181.

³¹ Šišić, spom. dj., str. 195—196.

³² Vidi bilješku 8

³³ Nejasna grupa u šifri.

³⁴ Dr. Gregor Žerjav i dr. Melko Čingrija. — Pregledavajući ove godine u Dubrovniku korespondenciju pok. Čingrije, našao sam dopisnu kartu, koju je iz Beča pisao ženi Ivanki 25. X. 1918 (četiri dana prije sjednice Hrvatskog sabora). Ona u najinteresantnijem dijelu glasi: ». . . jer sam imao sutra krenut u Švajcarsku, a ovako ne znam hoće li me pustit. Ja još ufam, ako ne uzmognem sutra,

S obzirom na razmimoilaženje, koje je nastupilo u tim pregovorima i na neko-
rektno držanje Jugoslovenskog Odbora i predstavnika Narodnog Vijeća u Ženevi
odn. Londonu, koji nisu hteli doći u Zagreb, već samostalno produžuju svoju akciju,
— većina Narodnog Vijeća hoće da reši pitanje o prisajedinjenju Srbiji i Crnoj Gori
bez obzira na rad i mišljenje Jugoslov. Odbora i gosp. Korošeca.³⁵ Samo članovi
Starčevićanske stranke, koji zastupaju ideju autonomije pojedinih oblasti, žele da
se ovo pitanje odloži do dolaska Jugoslov. Odbora; ali pod presijom rezolucije Dalma-
tinske Vlade, kojoj se pridružila i Bosanska, voljna³⁶ je da pristupi rešenju toga
pitanja.

U tome cilju sutra 10.-tog tek. mes.³⁷ držaće se plenarna sednica Nar. Vijeća,
kojoj će prisustvovati i izaslanici sviju ostalih krajeva. Na ovoj sednici proklamova-
će se sjedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu pod regent-
stvom Nj. Kr. V. Prestolonaslednika. Vlada se nada potpunom uspehu u ovom
pitanju.

U nedelju ili ponedeljak otputovaće izaslanici Nar. Vijeća za Beograd sa reše-
njem Narodnog Vijeća, N. V. je da pitanje o obrazovanju zajedničke vlade treba
odmah rešiti bez obzira na Jugoslov. Odbor i ne čekajući povratak gosp. Pašića, čiji
se pristanak može dobiti telegrafski. Glavna je stvar da se ovo provizorno i nesre-
đeno stanje prekine.

Danas je otkrivena zavera izvesnog broja oficira, na čijem je čelu general
Lipočnjak,³⁸ a koja je imala nameru da suspenduje Narodno Vijeće i obrazuje odbore
vojnika, radnika i seljaka. Zaveru je otkrio vođa socijalista Korać, kome su se
obratili za sadejstvo. Vođa, general Lipočnjak, i nekoliko oficira uhapšeni su. Pre-
duzete su potrebne mere opreze i bezbednosti. (Simović)³⁹

Pešić je s oznakom »najhitnije« naredio Simoviću 24. XI.:

»Javite rezultat jučerašnjeg rešavanja.«

Simović je 25. XI. ponovo javio o » aferi Lipočnjak«:

»Devetog otkrivena u Zagrebu zavera gen. Lipočnjaka i kap. Valente Kovača⁴⁰
protiv N. v. Isti su uhapšeni.«

Simović je kurirom dostavio Vrhovnoj komandi izvještaj »Komande srpskih trupa
u Zagrebu« (potpukovnika Borisa Subotića) od 14. XI. o formiranju te komande
u Zagrebu iz onih srpskih zarobljenika (oficira, podoficira i vojnika), koji su se
nalazili u zarobljeništvu.

krenuti u ponedjelnik. Ovo moje nesretno zdravlje upravo me ometa, sada kad se
zbilja ima mnogo da radi. Radilo bi se sada da nam predadu vladu
s egzekutivom u našim krajevima i tad bi imali brigu za
red i ugovarati primirje....« (podcrtao B. K.) Izgleda, da je prekid
svih državnopravnih veza s Austrijom i Ugarskom, objavljen zaključkom Hrvatskog
sabora 29. X. 1918, bio daleko manje revolucionaran, nego što se to kod nas općenito
pretpostavljalo.

³⁵ Historijski je tačno, da je Predsjedništvo Narodnog vijeća opetovano upućiva-
valo pozive dru Korošcu i Trumbiću da dođu u Zagreb.

³⁶ Tako stoji u tekstu.

³⁷ T. j.: 23. XI. 1918.

³⁸ Bivši je austrijski general Anton Lipošćak bio uhapšen uoči sjednice sredi-
šnjeg odbora Narodnog vijeća SHS, na kojoj je imala pasti odluka o stvaranju za-
jedničke države sa Srbijom. Ime toga generala navodi se u ovim dokumentima uvijek
u iskvaenom obliku Lipočnjak.

³⁹ Na poleđini Pešićevom rukom: »Zastupniku ministra pred. ministru finansija«

⁴⁰ Pravilno: Valentekovića.

»Po dolasku«, piše Subotić, »javio sam se predstavnicima N. veća Slovenaca, Hrvata i Srba i u sporazumu sa istim a radi neophodne potrebe naredio sam svima našim oficirima da ostanu i da sa našim ljudstvom, koje sam zatekao, organizujem i formiram potrebne jedinice radi sigurnosti, reda i eventualne upotrebe za borbu.«

Prema izvještaju Subotić je formirao tri bataljona, dok je četvrti u formiranju. Brojno je stanje te Komande 15. XI. iznosilo 1254 ljudi.

Simović je 29. XI. brzojavio u Beograd:

»Na energični zahtev komandanta srpskih trupa u Ljubljani⁴¹ obustavljeno je daljnje nadiranje italijanskih trupa. General komandant italijanske vojske izvinjava se za prelazak demarkacione linije netačnošću karte i očekuje daljnja naređenja i instrukcije od svoje pretpostavljene komande.«

Pomoćnik načelnika štaba Vrhovne komande, general P. Pešić, uputio je 6. XII. slijedeći brzojav Simoviću:

»Ovde se čulo da je bilo nereda u Zagrebu sa žrtvama. Javite najhitnije.«⁴²

Sutradan je u Beograd prvo stigao Simovićev upit: u kojoj je službenoj funkciji u Zagrebu pukovnik Milan Pribičević i kakav će biti Simovićev odnos prema njemu. Zatim je stigao drugi brzojav:

»Danas 22. o. m.⁴³ po podne delovi bivših (ver. austriskih)⁴⁴ pukova: 53, 25 (bez oficira) izašli su s oružjem iz svojih kasarna, prošli kroz varoš i skupili se na Jelačićevom trgu, gde su manifestovali uzvicima »Živela Republika«.

Zbog toga se desio krvav sukob između njih i trupa vernih Narodnom Veću — odred mornara i . . . —⁴⁵

Oko pet časova stigle su (ver. naše trupe)⁴⁶ i posele Jelačićev trg i važnije ulice, bez ikakvoga otpora manifestanti su se razbegli pre dolaska naših trupa, a delom su se odmah predali, te su razoružani predati policiji.

Naše trupe u oružanom sukobu nisu učestvovala.

Prilikom dolaska na lice mesta dočekane su sa manifestacijama i aklamirane od svega stanovništva, koje u njima gleda garanciju za javni mir i bezbednost. U sukobu pre dolaska naših trupa poginulo je 13, a ranjeno 17 lica; poginuo je jedan naš vojnik iz 25. puka, koji se desio na ulici.

Povodom ovoga Narodno Veće donelo je rešenje da se oba njihova ovdašnja puka raspuste kući, da se svi krivci stave pod preki sud i da se sve ostale njihove trupe u celoj državi SHS stave pod komandu Srpske vojne misije.

Radi bezbednosti, molim da se ceo VII pešad. puk odmah uputi u Zagreb. (Simović)«

⁴¹ Potpukovnika Stevana Švabića, koji je, kao bivši austrijski zarobljenik, na brzu ruku prikupio nešto bivših zarobljenika i odlučno se suprotstavio Talijanima kod Vrhničke.

⁴² 5. XII. došlo je do krvavog sukoba na tadašnjem Jelačićevu trgu između jednog dijela vojnika zagrebačkog garnizona i odjela »Narodne straže«.

U »Spisima Narodnog vijeća SHS« nalazi se spis, koji bi mogao biti s tim u vezi, a glasi ovako: »Simović javlja da je neoph(odno) potrebno da se zatvori Štancer koji ide u Rudolf(ovu) vojarnu i buni. Ima zvanične pouzd(ane) podatke«. (Bilješka napisana u brzini smeđom olovkom, ćirilicom).

⁴³ T. j.: 5. XII. po novom.

⁴⁴ Tako je tu nejasnu grupu šifre pročitao dešifrant.

⁴⁵ Nejasno mjesto. Vjerovatno: sokolaša.

⁴⁶ Nejasna grupa šifre.

Vrhovna komanda imenovala je pukovnika Milana Pribičevića za šefa nove »Srpske vojne misije« u Zagrebu, i Pribičević je dopisom od 10. XII. 1918 zamolio Narodno Vijeće, da slijedeći prilog dostavi vladama u Zagrebu, Sarajevu, Ljubljani i Splitu, kao i svim odborima Vijeća u Hrvatskoj:

»U cilju reorganizacije starih vojnih formacija u našim danas slobodnim zemljama riješeno je sporazumno između Narodnog Veća u Zagrebu i vlade vrhovne komande u Srbiji da dodje u Zagreb vojna Misija Srbije, koja će zajednički sa našim vojnim odsekom stvoriti novu mladu narodnu vojsku na mesto bivše austrijske, koja će se raspustiti. Nova vojska sačinjavaće sa dosadanjom vojskom Srbije jednu jedinstvenu vojsku naše nove zajedničke države i biće formirana pomoću kadra, koji će se uzeti iz jugoslavenskih legija, koje su u Srbiji. Misija je već otpočela svoj rad. Njen šef je pukovnik gospodin Milan Pribičević.

Sve dalje što bude potrebno saopštavaće vam se od strane Misije i našeg odseka za Odbranu. Izvolite o ovome izvestiti sve svoje građanske, a naročito vojne vlasti, koje neka budu Misiji u svemu na ruci kako bi se što pre izveo ovaj važni posao.

U sastav ove misije ušla je i dosadanja delegacija srpske vrhovne komande kod Narodnog Veća u Zagrebu, zbog čega svi oni, koji su se dosada obraćali na srpskog vojnog delegata u Zagrebu, neka se sada obraćaju na Misiju. Njen naslov je »Srpska vojna misija u Zagrebu«. Misija se nalazi zajedno sa našim vojnim odsekom u zgradi vojnog zapovjedništva u Zagrebu, Jezuitski trg broj 4. Telefon 9-81. Mihalovich, Dr. Pavelić.«⁴⁷

Smatrajući da mu je osnivanjem nove misije pod vodstvom Milana Pribičevića izraženo nepovjerenje, Simović je podnio molbu načelniku štaba Vrhovne komande da ga prevede u rezervu. To je i posljednji spis u tom svežnju iz Vojno-istoriskog instituta.

B. Krizman

⁴⁷ Spisi Narodnog vijeća SHS, pres. br. 730.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VIII.

1955

BROJ 1—4

N A K L A D A »Š K O L S K A K N J I G A« / Z A G R E B

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB